МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА ФІНАНСІВ, ОБЛІКУ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА

МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКИМ ШАХРАЙСТВАМ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Кваліфікаційна робота (проєкт)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувач ІІ курсу 10-231М групи,

денної форми навчання

Спеціальності 071 Облік і оподаткування

Освітньо-професійної програми Облік і оподаткування

Угай Михайло Анатолійович

Керівник: докторка економічних наук,
доцентка Петренко Вікторія Сергіївна
Рецензент: Карнаушенко А.С., голова СФГ
«Олексієнко Сергій Миколайович»

Івано-Франківськ, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку економіки та активної цифровізації бізнес-процесів проблема бухгалтерського шахрайства набуває особливої актуальності. Незважаючи на значний розвиток інформаційних систем та автоматизацію облікових процесів, підприємства досі стикаються з ризиком навмисного викривлення фінансової інформації. Такі дії не лише завдають матеріальних збитків, а й підривають довіру до компанії, впливають на її репутацію та стабільність ринку.

Бухгалтерське шахрайство може проявлятися в різних формах, серед яких: фіктивне списання товарів, приховування частини касової виручки, нарахування зарплати «мертвим душам», оплата фіктивних рахунків постачальників. Умови цифровізації змінюють характер цих шахрайських дій, водночас відкриваючи нові можливості для їх запобігання через автоматизовані системи обліку та аналітичні алгоритми. Впровадження сучасних ERP-систем, синхронізація касових терміналів з центральною базою даних, використання штучного інтелекту та алгоритмів Big Data дозволяють значно підвищити прозорість і оперативність контролю фінансових і товарних потоків.

Метою роботи є дослідження сучасних методів виявлення і запобігання бухгалтерським шахрайствам у цифровому середовищі та розробка практичних рекомендацій для підвищення фінансової безпеки підприємств роздрібної торгівлі.

Основними завданнями кваліфікаційної роботи є:

- розкрити економічну сутність, види та причини бухгалтерських шахрайств у сучасних умовах цифровізації економіки.
- проаналізувати теоретико-методичні підходи до систематизації методів виявлення та запобігання шахрайству у бухгалтерському обліку.
- оцінити вплив цифровізації облікових процесів на систему внутрішнього контролю та аудиту підприємства.

- провести аналіз системи бухгалтерського обліку та ризиків шахрайства на прикладі тов «атб-маркет», визначити потенційні схеми зловживань.
- виявити вразливі ділянки системи внутрішнього контролю та запропонувати шляхи їх удосконалення.
- розробити практичні рекомендації щодо зміцнення системи внутрішнього контролю та впровадження цифрових технологій (erp, ai, rpa, big data) для мінімізації шахрайських ризиків.
- оцінити ефективність запропонованих заходів з позицій підвищення фінансової безпеки підприємства та зменшення впливу людського фактора.

Предметом дослідження є методи, інструменти та цифрові технології виявлення і запобігання бухгалтерським шахрайствам у системі внутрішнього контролю підприємства, а також механізми підвищення достовірності бухгалтерського обліку та фінансової звітності в умовах цифрової трансформації.

Об’єктом дослідження у роботі є бухгалтерський облік та система внутрішнього контролю ТОВ «АТБ-Маркет», однієї з найбільших роздрібних мереж України. Саме на прикладі цього підприємства досліджуються методи виявлення та запобігання шахрайству, ефективність цифрових технологій у контролі фінансових потоків та товарних залишків. Вибір ТОВ «АТБ-Маркет» обумовлений масштабністю діяльності компанії, високим обсягом фінансових і товарних операцій, а також наявністю сучасних систем автоматизації обліку.

У роботі використані комплексні методи дослідження, зокрема аналіз фінансових та облікових документів, систематизація теоретичних джерел, порівняльний аналіз ефективності методів контролю та цифрових технологій. Крім того, застосовано прикладний аналіз на базі реального підприємства, що дозволяє розробити конкретні рекомендації для практичного впровадження.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКИМ ШАХРАЙСТВАМ

1.1. Економічна сутність та види бухгалтерських шахрайств

Бухгалтерське шахрайство є однією з найбільш загрозливих форм фінансових зловживань, що може призвести до значних економічних збитків підприємства та підірвати його репутацію. Сутність бухгалтерського шахрайства полягає у умисному викривленні фінансової інформації, яке здійснюється з метою особистої вигоди або задля приховування недоліків у діяльності організації.

На думку багатьох науковців (зокрема Т. Базилевич, Ф. Бутинець, С. Голов та Дж. Веллс), бухгалтерське шахрайство слід розглядати як навмисне перекручування фінансових результатів або економічних показників підприємства з метою отримання матеріальної вигоди або приховування його справжнього фінансового становища. Тому ключовою характеристикою такого правопорушення є умисел - навмисне перекручування бухгалтерських даних.

З економічної точки зору, бухгалтерське шахрайство має подвійну природу. З одного боку, це прояв опортуністичної поведінки працівників, які прагнуть особистої вигоди за рахунок компанії, а з іншого — це наслідок недосконалості систем контролю та корпоративного управління. Таким чином, шахрайство не виникає спонтанно; йому передують сприятливі умови, так званий «Трикутник шахрайства», описаний Дональдом Кресі. Пізніші дослідження розширили цей трикутник до «Ромб шахрайства», додавши четвертий елемент - компетентність (знання, навички, доступ), тобто здатність особи технічно або організаційно реалізувати шахрайську схему. Класифікація бухгалтерського шахрайства є важливим інструментом для визначення сфер контролю та запобігання. У науковій літературі існує безліч підходів до класифікації таких правопорушень. Найпоширеніші з них класифікують

шахрайство за об'єктом правопорушення, способом здійснення, метою та суб'єктом.

До ключових причин бухгалтерського шахрайства належать: неефективний внутрішній контроль – відсутність аудитів, дублювання обов'язків або слабка незалежність бухгалтерського відділу. Корпоративна культура, яка толерує неформальну фінансову практику або тиск на підлеглих для досягнення «бажаного результату». Недостатня кваліфікація працівників, які можуть допускати порушення не лише навмисно, а й через незнання правил. Мотиваційний тиск – бажання отримати компенсацію, уникнути штрафів або покращити фінансову звітність перед акціонерами.

У сучасних умовах діяльності великих підприємств, таких як ТОВ «АТБ-Маркет», бухгалтерське шахрайство проявляється в різних формах. Для наочності можна представити класифікацію бухгалтерських шахрайств у вигляді таблиці:

Таблиця 1.1

Види шахрайства	**Основні прояви**	**Потенційні наслідки**
Фіктивне списання товарів	Виписка накладних без фактичного руху	Збитки від нестачі, іскаження фінансової звітності
Заниження виручки	Приховання частини продажів	Привласнення коштів, порушення фінансового плану
Фіктивні працівники	Нарахування зарплати «мертвим душам»	Збитки у фонді оплати праці, демотивація персоналу
Фіктивні рахунки постачальників	Оплата завищених або неіснуючих рахунків	Фінансові втрати, погіршення відносин із реальними постачальниками

Таким чином, економічна сутність бухгалтерського шахрайства полягає не лише у фінансових збитках, а й у порушенні внутрішньої дисципліни та

створенні ризиків для стабільності підприємства. Наслідки шахрайства для підприємства мають як фінансовий, так і репутаційний характер. Прямі втрати виражаються у зменшенні активів, збільшенні витрат, штрафах і судових позовах. Непрямі — у втраті довіри інвесторів, зниженні кредитного рейтингу, погіршенні умов співпраці з банками й постачальниками.

За даними звіту Association of Certified Fraud Examiners (ACFE, 2023), середній розмір збитків від внутрішнього бухгалтерського шахрайства у світі становить приблизно 5% від річного доходу підприємства, а в торгівельних мережах ця частка може досягати 8–10%.

1.2. Теоретичні підходи до класифікації та систематизації методів боротьби з шахрайством

Наукові дослідження свідчать, що боротьба з бухгалтерським шахрайством потребує комплексного підходу, що включає організаційні, процедурні та цифрові методи контролю. Організаційні заходи передбачають розподіл обов'язків та впровадження внутрішніх процедур аудиту, які дозволяють виявляти відхилення та аномалії на ранніх стадіях.

Методи боротьби з шахрайством - це сукупність інструментів, процедур та технологічних прийомів, спрямованих на виявлення, запобігання, розслідування та мінімізацію наслідків незаконних дій в системі бухгалтерського обліку. Вони включають як традиційні засоби (аудит, інвентаризацію, аудит), так і сучасні цифрові рішення (аналітика даних, штучний інтелект, системи моніторингу транзакцій).

Залежно від сфери застосування, цілей та інструментів, вчені пропонують різні підходи до класифікації методів боротьби з шахрайством. Найпоширенішими є організаційно-процедурні, аналітично-аудиторські, інформаційно-технологічні та правові підходи.

1. Організаційно-процедурні методи. Цей підхід базується на створенні ефективної системи внутрішнього контролю та управління ризиками. Він базується на регламентованих процедурах проведення аудитів, управління документами та розподілу обов'язків та відповідальності між співробітниками. Важливими складовими є впровадження кодексу корпоративної етики, політики «нульової толерантності» до порушень та системи внутрішньої звітності (викриття неправомірних дій). Ці методи спрямовані не лише на виявлення, але, перш за все, на запобігання шахрайству шляхом дисциплінарного контролю персоналу та екологічного контролю.

У таких компаніях, як ТОВ «АТБ-Маркет», організаційно-процедурний підхід реалізується через чітку ієрархію бухгалтерських функцій: розмежування повноважень між бухгалтерами, касирами, керівниками відділів та контролерами. Наприклад, особа, відповідальна за контроль запасів, не має доступу до операцій з приймання готівки або звітності - це виключає можливість приховування крадіжки або заниження доходів.

2. Аналітичні та аудиторські методи. Ця сфера включає традиційні та сучасні інструменти фінансового аналізу, які дозволяють виявляти відхилення в показниках діяльності компанії, що можуть свідчити про шахрайство. Ці методи включають горизонтальний та вертикальний аналіз, аналіз коефіцієнтів, аналіз тенденцій, факторний аналіз та порівняння показників з галузевими стандартами.

Особливе значення мають аналітичні процедури аудитора, визначені Міжнародними стандартами аудиту (ISA 240 та 315), спрямовані на виявлення ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства. В умовах цифровізації ці процедури трансформуються у форми data mining та forensic accounting.

Наприклад, у системах великих роздрібних мереж (зокрема, «АТБ-Маркет») аудиторський аналіз може включати автоматизовану перевірку незвичайних транзакцій, наприклад, повторних повернень товарів, нетипових коригувань цін або аномальної активності окремих касирів. Алгоритм виявляє

«аномалії» та сповіщає відділ контролю, тим самим запобігаючи збиткам ще до закінчення звітного періоду.

3. Методи інформаційних технологій. Розвиток цифрових технологій призвів до появи нового покоління методів боротьби з шахрайством, заснованих на використанні інформаційних систем, штучного інтелекту та машинного навчання. Цей підхід передбачає використання автоматизованих механізмів виявлення аномалій, аналізу великих обсягів транзакцій та розробки моделей поведінки співробітників та клієнтів. До найпоширеніших інструментів належать ERP-системи (SAP, Oracle, 1С:Підприємство), модулі контролю доступу, BI (бізнес-аналітика) інформаційні панелі та системи моніторингу боротьби з шахрайством. Вони не тільки виявляють існуючі порушення, але й запобігають їм, автоматично блокуючи підозрілі транзакції.

В «АТБ-Маркет» аналогічна модель реалізована через інтегровану систему обліку, яка об’єднує торговельні термінали, склади та центральну бухгалтерію. Кожна транзакція реєструється в режимі реального часу, а доступ до редагування даних обмежений. У разі будь-якої спроби втручання система генерує електронний лист до служби безпеки.
4. Правові методи. До цієї групи належать законодавчі та нормативні механізми, що встановлюють відповідальність за шахрайські дії в бухгалтерському обліку. В Україні такі правові підстави визначені Кримінальним кодексом (статті 191, 366, 367), Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» та Податковим кодексом. Міжнародні стандарти (зокрема, Міжнародні стандарти фінансової звітності та Міжнародні стандарти аудиту) відіграють важливу роль у регулюванні процедур перевірки достовірності фінансової звітності та оцінки ризиків шахрайства.

Правове забезпечення боротьби з шахрайством також включає внутрішні документи компанії - накази, положення про бухгалтерський облік, інструкції, політики конфіденційності та угоди з фінансово відповідальними особами. Їх ефективне застосування створює правове середовище, в якому будь-яке

відхилення від встановлених правил може бути виявлено та юридично врегульовано.

Процедурні методи включають регулярні ревізії, перевірку документів і проведення аналітичного порівняння операцій. Наприклад, порівняння залишків товарів на складі з фактичними продажами дозволяє виявити фіктивні списання або приховану нестачу.

Цифрові методи передбачають використання сучасних технологій, таких як ERP-системи, Big Data та алгоритми штучного інтелекту. Вони дозволяють автоматично відстежувати всі транзакції, порівнювати їх із нормативними показниками та виявляти аномалії, що можуть свідчити про шахрайські дії.

Таблиця 1.2

Група методів	**Приклади заходів**	**Переваги**
Організаційні	Розподіл повноважень, внутрішній аудит	Зниження ризику змови, підвищення відповідальності
Процедурні	Ревізії, аналітичні перевірки, порівняння даних	Раннє виявлення відхилень, перевірка достовірності операцій
Цифрові	ERP, Big Data, алгоритми AI	Автоматизація контролю, зменшення людського фактору, швидка реакція на аномалії

Таким чином, поєднання організаційних, процедурних і цифрових методів дозволяє створити багаторівневу систему контролю, здатну запобігати шахрайству та підвищувати надійність фінансової інформації.

1.3. Цифровізація обліку як чинник трансформації методів контролю і аудиту

Цифровізація бухгалтерського обліку кардинально змінює підходи до контролю і аудиту. Традиційні методи, що базувалися на паперових документах та ручній перевірці, поступово витісняються автоматизованими системами, які забезпечують прозорість і оперативність обліку.

ERP-системи дозволяють не лише вести облік товарів і коштів, а й відстежувати всі зміни у документах, контролювати доступ користувачів та автоматично формувати аналітичні звіти. Інтеграція з POS-терміналами, банківськими сервісами та системами логістики створює можливість моніторингу в реальному часі, що суттєво підвищує ефективність виявлення шахрайства.

Впровадження алгоритмів штучного інтелекту дозволяє автоматично виявляти аномалії, наприклад, перевищення норм списання товарів або невідповідність фактичної виручки очікуваним показникам. Big Data дає змогу аналізувати великі масиви даних по магазинах та регіонах і виявляти закономірності шахрайських схем.

У результаті цифровізація обліку трансформує контрольні процеси: вони стають оперативнішими, прозорішими та менш залежними від людського фактору, що значно підвищує фінансову безпеку підприємства.

Таблиця 1.3

Порівняння традиційних та цифрових методів контролю

Параметр	Традиційний контроль	Цифровий контроль
Швидкість перевірки	Повільна, ручна	Миттєва, автоматизована
Людський фактор	Високий ризик помилок	Мінімальний, автоматичні алгоритми
Охоплення даних	Обмежене вибірками	Повний охоплення всіх транзакцій
Аналітика	Поверхнева, обмежена	Глибинна, з прогнозуванням ризиків

Перехід від традиційного паперового документообігу до інтегрованих інформаційних систем створює нові можливості для забезпечення прозорості фінансової інформації, але водночас породжує нові загрози – зокрема, кіберриски, несанкціоноване втручання, підробку електронних документів, маніпулювання базами даних тощо.

Тому вивчення впливу цифровізації на систему контролю є важливим для формування ефективної антикорупційної та антишахрайської політики підприємства. Цифрова трансформація облікових процесів змінює саму суть та філософію контролю. Якщо раніше процедури контролю ґрунтувалися переважно на ретроспективному аналізі документів, то тепер основний акцент робиться на постійному моніторингу операцій у режимі реального часу. Це дозволяє перейти від вибіркових перевірок до суцільного контролю всіх господарських операцій, що суттєво підвищує точність виявлення порушень та скорочує час реагування на ризикові події. Аудит як незалежна перевірка достовірності фінансової звітності зазнав суттєвих змін під впливом цифрових технологій. Зокрема, Міжнародна федерація бухгалтерів (IFAC) виділяє цифрову трансформацію як один із ключових факторів розвитку аудиторської професії у XXI столітті.

1. Електронний аудит (E-Audit). Це форма аудиту, що ґрунтується на використанні інструментів цифрової обробки даних та перевірці інформації безпосередньо з електронних баз даних підприємства. Використання таких програмних засобів, як ACL, IDEA, CaseWare Analytics дозволяє аудиторам проводити 100% перевірку транзакцій, а не вибіркову. Це значно підвищує ефективність виявлення шахрайських схем, прихованих транзакцій чи дублювання записів.

2. Безперервний аудит. Традиційна модель аудиту передбачала періодичні перевірки – один-два рази на рік. У цифровому середовищі можлива безперервна оцінка даних у режимі реального часу, коли система автоматично генерує сигнали для виявлення підозрілих дій. У великих торгових мережах, таких як ТОВ «АТБ-Маркет», такий підхід є особливо актуальним, оскільки обсяг щоденних транзакцій перевищує мільйони записів, а ручна перевірка неможлива.

3. Використання штучного інтелекту та машинного навчання. Сучасні аналітичні системи здатні виявляти шахрайські дії, будуючи поведінкові моделі. Наприклад, алгоритм може самостійно навчатися на історичних даних та розпізнавати «аномальні» транзакції - ті, що відхиляються від звичних

закономірностей у діяльності компанії. Цей підхід вже застосовується у фінансових компаніях, банках та поступово впроваджується у роздрібній торгівлі.

4. Хмарні технології та віддалений аудит. Пандемія COVID-19 та розвиток онлайн-середовища сприяли поширенню практики віддаленого аудиту, коли перевірка здійснюється на основі віддаленого доступу до електронних баз даних. Це не тільки підвищує мобільність аудитора, а й дозволяє використовувати спільні платформи для аналізу кількох підприємств. Цифрові технології відкривають широкі можливості створення превентивних механізмів боротьби з шахрайством.

Основна ідея полягає не лише у виявленні порушень після їх вчинення, а й у припиненні ризикованих транзакцій на етапі їхньої ініціації. Наприклад, якщо в системі обліку АТБ-Маркет касир спробує оформити повернення товару без фіскального чека, програма не дозволить провести транзакцію без підтвердження адміністратора. Це типовий приклад автоматизованої антикорупційної перевірки.

Незважаючи на очевидні переваги, цифровізація породжує новий клас ризиків - кіберзагрози, які можуть стати джерелом як зовнішніх, так і внутрішніх шахрайських дій.

До найпоширеніших ризиків належать. Несанкціонований доступ до баз даних та фінансової звітності; Підміна електронних документів чи підписів; фішинг, віруси, шкідливе ПЗ; збої у програмному забезпеченні, що призводять до спотворення даних.

Важливо розуміти, що технічні засоби що неспроможні повністю виключити людський чинник. Саме тому цифровізація має супроводжуватися культурою безпеки – усвідомленням кожним співробітником відповідальності за збереження даних.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА РИЗИКІВ ШАХРАЙСТВА НА ТОВ «АТБ-МАРКЕТ»

2.1. Загальна характеристика ТОВ «АТБ-Маркет»

ТОВ «АТБ-Маркет» – одна з провідних роздрібних мереж України, заснована у 1993 році. Компанія спеціалізується на продажу продуктових та непродовольчих товарів. Перші магазини компанії відкрилися в Дніпрі, після чого мережа поступово розширювалася в інші регіони України. У період між 2000-ми та 2020-ми роками «АТБ-Маркет» перетворилася на найбільшу роздрібну мережу країни, зосередившись на соціально доступних магазинах. Компанія активно впроваджувала сучасні технології в роздрібну торгівлю, логістику, бухгалтерський облік та аналітику. У 2025 році мережа включала понад 1300 торгових точок, розташованих у понад 300 містах та селищах по всій Україні. Компанія щодня обслуговує мільйони клієнтів, має понад 70 000 співробітників та займає лідируючі позиції в сегменті роздрібної торгівлі продуктами харчування за обсягом товарообігу. Місія компанії - забезпечувати споживачів високоякісними товарами за доступними цінами, дотримуючись європейських стандартів обслуговування та прозорих бізнес-процесів. Великий обсяг операцій зумовлює потребу у високому рівні автоматизації бухгалтерського обліку, контролю товарних потоків та фінансових операцій.

Організаційна структура багаторівнева:

1. Центральний офіс: стратегічне управління, фінансовий контроль, аналітика;
2. Регіональні представництва: контроль і аудит окремих магазинів, координація облікових процесів;
3. Локальні магазини: щоденний облік товарів, касові операції, первинний контроль.

Бухгалтерський облік у ТОВ «АТБ-Маркет» ведеться відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (НП(С)БО) та внутрішніх нормативних актів компанії. Основною системою обліку платежів є забезпечення достовірності, платоспроможності та повноти інформації про господарські операції підприємства. У зв'язку з великим обсягом операцій компанія використовує автоматизовану систему бухгалтерського обліку на базі ERP-рішення BAS ERP (раніше 1С:Підприємство). Для оперативного управління фінансами використовується система внутрішнього фінансового контролю, яка базується на принципі подвійної перевірки – кожна транзакція підтверджується двома незалежними користувачами (касир і бухгалтер, або керівник і фінансовий контролер).

Основна частина облікових процесів в «АТБ-Маркет» пов’язана з рухом товарів та матеріальних цінностей. Для зручності обліку та контролю використовуються ідентифікатори штрих-кодів та автоматичне сканування товарів під час приймання, продажу та переміщення. Вся інформація про продукцію з касових апаратів передається на центральний сервер у режимі реального часу, де автоматично обробляється. Це дозволяє швидко виявляти розбіжності між кількістю проданих товарів та фактичними залишками на складі, що є важливою умовою для запобігання внутрішньому шахрайству (наприклад, незаконному списанню товарів або фіктивним поверненням). Також впроваджено систему електронних заявок та погоджень закупівель, що виключає можливість несанкціонованих закупівель. Кожен документ має електронний підпис відповідальної особи, а його історія зберігається в архіві ERP-системи.

Система внутрішнього контролю є основою ефективного управління будь-яким підприємством, особливо великим, як ТОВ «АТБ-Маркет». Враховуючи великий обсяг господарських операцій, чисельність персоналу та географічну розкиданість роздрібної мережі, питання контролю фінансових та матеріальних ресурсів має першорядне значення.

Внутрішній контроль у ТОВ «АТБ-Маркет» розглядається як інструмент перевірки правильності ведення бухгалтерського обліку, а й як комплексна система управління ризиками. Його головна мета - забезпечення достовірності фінансової інформації, запобігання шахрайським діям та неефективному використанню ресурсів. Керівництво компанії дотримується принципів COSO (Комітет організацій-спонсорів Комісії Тредвея). Контрольне середовище ТОВ «АТБ-Маркет» формується під впливом корпоративної культури, політики управління та етичних стандартів, закріплених у Кодексі корпоративної поведінки. розподіл відповідальності між керівництвом, бухгалтерією, керуючими магазинами та контролерами. Наявність внутрішніх нормативних актів: "Положення про внутрішній контроль", "Інструкція з облікової політики", "Регламент проведення інвентаризації"; Високий рівень формалізації процесів, що мінімізує людський чинник під час ухвалення фінансових рішень;

Оскільки основна діяльність підприємства пов'язані з реалізацією товарів, контроль товарних залишків одна із ключових напрямів.
У ТОВ «АТБ-Маркет» використовується багатоступінчаста система перевірки: Надходження товарів на склад оформляється за допомогою електронних накладних та сканування штрих-кодів; Всі операції фіксуються в системі BAS ERP, що дозволяє автоматично звіряти кількість та вартість товарів; щотижневе проведення звіряння залишків між торговими залами та складами;

У разі виявлення відхилень автоматично формується звіт у модулі «АудитКонтроль».

Завдяки цьому підприємству можна легко виявляти порушення, які можуть свідчити про недостачі, незаконне списання або фіктивне повернення товарів. Контроль за рухом коштів реалізований за принципом «подвійного підтвердження». Усі касові апарати інтегровані у центральну базу даних, що дозволяє контролювати операції як реального часу. Програма SafeTrade автоматично фіксує відхилення - зайву частку повернення товарів, зміну ціни чи розбіжності між касовим звітом та фактичним надходженням готівки. Контроль

за заробітною платою та персоналом. Розрахунок заробітної плати здійснюється у модулі АТВ HR Cloud, інтегрованому з ERP-системою.

Це забезпечує прозорість нарахувань та унеможливлює виплату заробітної плати фіктивним співробітникам. Доступ до даних обмежений багаторівневою авторизацією - кожен користувач бачить лише ту інформацію, що стосується його функціонала. Такий підхід мінімізує ризик спотворення даних або навмисного приховування збитків.

Незважаючи на високий рівень розвитку системи внутрішнього контролю, аналіз показав наявність низки недоліків, які можуть створювати потенційні ризики для ТОВ «АТБ-Маркет». Обмежене охоплення аудиту людського фактора - система чудово контролює документообіг, але не завжди фіксує спроби змови між співробітниками. Залежність від ІТ-системи: у разі технічного збою чи кібератаки існує ризик втрати доступу до фінансових даних. Неповна інтеграція аналітичних модулів у систему управління ризиками - частина звітів формується вручну, що збільшує ймовірність помилок. Низький рівень автоматизованого моніторингу контрагентів, що створює ризик співпраці з несумлінними партнерами.

Зазначені аспекти є необхідною умовою для вдосконалення внутрішнього контролю, зокрема розширення інструментів цифрового аудиту та автоматизованої перевірки даних.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що система внутрішнього контролю ТОВ «АТБ-Маркет» є комплексною, інтегрованою та високоефективною.

Вона охоплює всі ключові процеси – від закупівлі товарів до формування звітності – та забезпечує безпечне виявлення порушень.2.3. Потенційні шахрайські ризики та схеми ТОВ «АТБ-Маркет» має ряд уразливих точок відображених у таб. 2.3.

Таблиця 2.3.

Потенційні шахрайські схеми та запобіжні заходи

Ризик	Схема	Запобіжні заходи
Фіктивне списання товарів	Виписка накладних без руху	ERP-аналітика, фізичні перевірки
Заниження виручки	Приховування продажів касиром	Перехресний контроль, POS-синхронізація
Фіктивні працівники	«Мертві душі»	Електронний облік часу, вибіркові перевірки
Фіктивні рахунки	Оплата завищених рахунків	Аудит контрагентів, порівняння з нормативами

Приклади можливих сценаріїв шахрайства на підприємстві:

1. Сценарій «Псевдоповернення»

Касир видає повернення товару без фактичного факту покупки. Готівка видається нібито клієнту, але залишається у касира.

Виявлення: аналіз звітів ERP про частоту повернень касиром, перевірка за допомогою відеоспостереження.

Профілактика: введення ліміту на кількість повернень без погодження з адміністратором.

2. Сценарій «Нестача під час транспортування»

Водій та комірник домовляються про «зникнення» частини товару між складом та магазином.

Виявлення: звірка рахунків-фактур, GPS-моніторинг маршрутів, аудит руху товарів в BAS ERP.

Профілактика: електронні транспортні накладні з QR-кодами.

3. Сценарій «Фіктивний контрагент»

Бухгалтер створює в базі даних нового «постачальника», на рахунок якого перераховуються кошти за неіснуючі послуги.

Виявлення: автоматична перевірка контрагентів через базу даних YouControl або Opendatabot.

Профілактика: інтеграція системи перевірки контрагентів в ERP

4. Сценарій «Зміна облікових даних»

ІТ-співробітник змінює параметри в базі даних ERP, щоб приховати недолік або помилку у звітах.

Виявлення: аудит журналів користувачів, обмеження прав доступу, двофакторна автентифікація.

Профілактика: регулярна перевірка журналів змін у базі даних.

Схема 2.1. Структура управління ТОВ «АТБ-Маркет»

Центральний офіс

↓

Регіональні представництва

↓

Локальні магазини → ERP / POS

2.2. Аналіз руху товарів та фінансових потоків

Товарорух у роздрібних підприємствах є ключовим елементом господарської діяльності, що забезпечує ефективність операційного циклу, коректність поставок, рівень точності облікових даних та довіру з боку постачальників та споживачів. Для торгової мережі ТОВ «АТБ-Маркет» управління товаропотоками є стратегічно вигідним процесом, оскільки забезпечує рентабельність кожного магазину, стабільність ланцюжка поставок та запобігання фінансовим зловживанням.

В основі руху товару в «АТБ-Маркет» лежить централізована модель поставок, при якій весь товар надходить на розподільні центри (РЦ) компаній, а звідти – в роздрібні магазини. Така схема дозволяє забезпечити контроль якості

товарів, оптимізувати логістичні витрати та знизити ризики несанкціонованого втручання у процеси постачання.

Для зниження ризику шахрайства доцільно детально відстежувати рух товарів і фінансові потоки:

Товарні потоки:

Поставка → Склад → Магазин → Продаж.

ERP контролює кількість товарів на складі та в магазинах.

Аномалії: розбіжності між накладними і фактичними залишками.

Фінансові потоки:

Каса → POS → ERP → Центральний офіс.

Аналіз відхилень дозволяє виявляти заниження виручки або фіктивні операції.

2.3. Рекомендації щодо підвищення ефективності контролю

Розвиток роздрібної торгівлі в цифровій економіці вимагає переходу від традиційних методів контролю до більш гнучких, технологічно орієнтованих систем, здатних оперативно виявляти ризики шахрайства та реагувати на них у режимі реального часу. Для компанії розміру ТОВ «АТБ-Маркет», де щодня здійснюються тисячі транзакцій, пов'язаних з переміщенням товарів та коштів, ефективна система контролю є запорукою стабільності, конкурентоспроможності та довіри партнерів і державних органів. Система внутрішнього контролю (СВК) - це сукупність процедур, політик та механізмів, спрямованих на забезпечення точності бухгалтерських даних та запобігання помилкам і шахрайству. ТОВ «АТБ-Маркет» доцільно впровадити низку заходів, спрямованих на вдосконалення існуючої СВК. Створення спеціалізованого підрозділу внутрішнього контролю Пропонується створення окремого відділу внутрішнього контролю та боротьби з шахрайством, який би координував аудити на рівні роздрібного магазину та розподільчого центру. Такий підрозділ може включати аудиторську групу, яка проводить планові та позапланові аудити;

аналітичну групу, яка аналізує фінансові дані та створює профілі ризиків магазину;

Сектор інформаційних технологій, відповідальний за моніторинг електронних транзакцій. Впровадження такого підрозділу забезпечить оперативне реагування на виявлені аномалії та створить єдину базу даних для обліку випадків шахрайства. Розробка карти ризиків шахрайства. Для оптимізації контролю пропонується створити інтерактивну карту ризиків, на якій кожен процес оцінюється відповідно до ймовірності та потенційних наслідків шахрайства. За сучасних умов, системи цифрової аналітики та моніторингу на основі штучного інтелекту, машинного навчання та великих даних демонструють найвищу ефективність у запобіганні шахрайству. Для АТВ-Market рекомендуються такі інструменти: Система виявлення шахрайства. Вона аналізує мільйони транзакцій, виявляючи нетипову поведінку, таку як раптове збільшення нарахувань, незвичайні тимчасові транзакції або дублікати платежів. Інтеграція з системами великих даних. Обробка великих обсягів даних дозволяє виявити зв'язки між, здавалося б, непов'язаними подіями, такими як час відвантаження продукту та зміна запасів у POS-системі. Використання RPA (роботизованої автоматизації процесів). Автоматизовані програмні процеси можуть відстежувати повторювані транзакції (нарахування, платежі, звірки), миттєво виявляючи відхилення від стандартів.

Модуль запобігання втратам. Ця система відстежує рух товарів від постачальника до клієнта в режимі реального часу, виявляючи аномалії в запасах, списаннях та ланцюгах поставок. Система електронного аудиту (безперервний аудит). Забезпечує автоматичну генерацію аудиторських звітів, інформації про відхилення та електронної документації всіх перевірених транзакцій. Використання цих інструментів створює ефект «прозорого контролю», що дозволяє перевіряти кожну транзакцію в будь-який час, мінімізуючи ризик маніпуляцій з боку людини. Використання алгоритмів AI для виявлення аномалій у залишках і виручці.

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВАМ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ТОВ «АТБ-МАРКЕТ»

3.1. Розробка пропозицій щодо зміцнення системи внутрішнього контролю

В сучасних умовах масштабної діяльності ТОВ «АТБ-Маркет», де щоденно здійснюється великий обсяг фінансових і товарних операцій, ключовим завданням внутрішнього контролю є забезпечення достовірності бухгалтерського обліку та попередження шахрайських дій. Ефективна система контролю ґрунтується на розподілі повноважень, що гарантує, що одна особа не має можливості одночасно здійснювати операції створення, перевірки та списання товарів або контролювати нарахування заробітної плати. Такий принцип мінімізує ризики змови та шахрайства.

На основі аналізу та виявлених ризиків шахрайства пропонується низка заходів щодо зміцнення існуючої системи внутрішнього контролю. По-перше, доцільно створити єдиний підрозділ моніторингу ризиків, відповідальний за координацію аудитів та постійний моніторинг операцій у роздрібних магазинах та розподільчих центрах. Цей підрозділ повинен включати три основні функціональні групи: аналітичну, аудиторську та інформаційно-технологічну. Аналітична група відповідатиме за оцінку ризиків та прогнозування шахрайських дій на основі історичних даних. Аудиторська група здійснюватиме перевірку планів та позапланові перевірки операцій на всіх рівнях, від складів до кас. ІТ-сектор підрозділу контролюватиме системи цифрового обліку, стежитиме за цілісністю баз даних та відстежуватиме аномалії. Другий важливий захід - створення комплексної картки ризиків, яка дозволяє чітко визначити пріоритетні сфери контролю. Кожен процес компанії оцінюється за двома параметрами: ймовірність шахрайства та потенційні наслідки. Карта ризиків забезпечує концентрацію контролю на найбільш проблемних ділянках та дозволяє

раціонально розподіляти аудиторські ресурси. На практиці це означає, що касові операції та переміщення товарів у магазинах отримують високий пріоритет, у той час як такі процеси, як: необхідно також впровадити додаткові процедури контролю на рівні магазину та складу, включаючи двофакторне схвалення великих транзакцій, контроль лімітів повернення продукції, а також регулярну звірку залишків. Це знижує ризик несанкціонованого списання та приховування виручки.

Не менш важливою є регламентація доступу до облікових систем. В даний час ERP-система компанії дозволяє забезпечити спільну роботу великої кількості користувачів, але деякі права доступу є надмірними. Впровадження принципу «необхідності доступу» та регулярне оновлення рівнів доступу зменшать ймовірність шахрайських дій з боку внутрішніх співробітників. Крім того, доцільно запровадити процедури незалежних перевірок внутрішнього контролю. Це передбачає проведення окремих перевірок підрозділами, не пов'язаними з операційною діяльністю, що забезпечує об'єктивність та знижує ймовірність приховування порушень.

Особливу увагу слід приділити контролю обліку товарних запасів. Відхилення фактичних залишків від нормативних показників сигналізує про можливі зловживання. Для цього доцільно впровадити алгоритми автоматичного моніторингу в ERP-системі, які порівнюють фактичні залишки по магазинах із середньостатистичними показниками по регіонах. Наприклад, перевищення списань понад 20% від норми автоматично фіксується системою та передається на перевірку до регіональної ревізійної комісії.

Контроль касових операцій залишається критично важливим. Використання POS-терміналів з автоматичною синхронізацією з ERP-системою дозволяє виявляти розбіжності між фактичною виручкою та звітами касирів. Для підвищення ефективності контролю рекомендується застосовувати систему перехресного контролю, де касир не має права формувати фінансові звіти самостійно. Їх перевіряє безпосередній керівник або інша уповноважена особа.

Кадровий контроль і нарахування заробітної плати також є потенційно

уразливою ділянкою. Використання електронних табелів робочого часу, синхронізованих з ERP-системою, дозволяє виключити «мертвих душ» і зменшити можливість фіктивного нарахування премій. Додатково доцільно проводити вибіркові перевірки відповідності нарахувань фактичній присутності працівників та їх продуктивності.

Нарешті, для зміцнення внутрішнього контролю необхідно формувати корпоративну культуру доброчесності, де працівники усвідомлюють наслідки шахрайства і власну відповідальність за достовірність облікових даних.

3.2. Використання цифрових технологій та аналітичних інструментів

У сучасних умовах цифровізація бізнес-процесів відкриває нові можливості для запобігання шахрайству. ТОВ «АТБ-Маркет» вже впровадило ERP-систему для інтегрованого обліку запасів та фінансових операцій, але потенціал цифрових технологій можна розкрити ще більше. Одним із ключових напрямків є використання аналітичних інструментів та штучного інтелекту (ШІ). Системи машинного навчання можуть автоматично виявляти аномальні транзакції, які не відповідають історичним закономірностям. Наприклад, раптове збільшення списань у певному магазині, невідповідність між кількістю проданих товарів та сумою виручки або повторні повернення тих самих товарів можуть сигналізувати про потенційне шахрайство. Технології роботизованої автоматизації процесів (RPA) також дозволяють контролювати рутинні операції, які часто є джерелом шахрайства з боку людини. Автоматизація таких процесів, як обробка рахунків-фактур, нарахування заробітної плати та моніторинг переміщення товарів між складами та магазинами, зменшує ймовірність шахрайства.

Цифрові технології відкривають нові можливості для виявлення шахрайства у великій мережі. ERP-система ТОВ «АТБ-Маркет» дозволяє автоматично контролювати всі фінансові та товарні операції, ведучи історію змін

у реальному часі. Інтеграція з POS-терміналами, логістичними системами та банківськими сервісами забезпечує своєчасне виявлення відхилень між фактичними та очікуваними показниками.

Застосування алгоритмів штучного інтелекту і Big Data дозволяє виявляти закономірності, які свідчать про шахрайство: аномально великі списання товарів, повторювані помилки в касових звітах або неприродно високі премії. Система автоматично формує сигнали для перевірки підозрілих операцій, що дозволяє оперативно реагувати на порушення.

Безперервний аудит – ще один потужний інструмент. Він забезпечує безперервне документування всіх транзакцій та автоматичне формування аудиторських звітів. Це дозволяє аудиторам миттєво перевіряти транзакції, а керівництву отримувати оперативну інформацію про ризики.

Система безперервного аудиту автоматично генерує звіти аудиту та електронно документує всі транзакції. Інтеграція POS-систем з відеоспостереженням дозволяє перевіряти точність готівкових операцій та виручки.

Для контролю грошових потоків у магазинах доцільно впровадити систему моніторингу POS-терміналів з алгоритмами виявлення відхилень, які сигналізуватимуть про нестандартні транзакції, наприклад, про повернення товарів або про невідповідність обсягу продажів виручці. Для додаткових перевірок таку систему слід інтегрувати з відеоспостереженням.

Кібербезпека є невід’ємною складовою цифрового контролю. ERP-система повинна мати багаторівневий доступ, шифрування даних та регулярне резервне копіювання. Аудит прав доступу та моніторинг дій користувачів дозволяє виявляти спроби несанкціонованого втручання у базу даних. Завдяки цьому шахрайство стає значно ризикованішим для працівників і майже неможливим для зовнішніх загроз.

3.3. Практичні рекомендації щодо мінімізації шахрайських ризиків

У сучасних умовах розвитку роздрібної торгівлі компанії з великою мережею, такі як ТОВ «АТБ-Маркет», стикаються з надзвичайно складними та багатофакторними ризиками шахрайства. Вони виникають на всіх рівнях організації – від окремих магазинів та складів до центрального фінансового офісу. Одним із найбільш уразливих елементів є касові операції. Практика показує, що найбільш поширеними шахрайськими схемами є приховане повернення товарів, заниження виручки та приховування операцій шляхом ручного введення даних у POS-систему. Аналіз історії внутрішніх аудитів виявив, що в деяких магазинах мережі щоденний недобір виручки сягав трьох відсотків від обороту, що з огляду на масштаб компанії є значною сумою. Причиною цього стало використання касирами методів подвійного запису: одні й самі товари виставлялися як повернені, хоча фактично повернення не було, або частина виручки просто не враховувалася в системі.

Для забезпечення комплексного підходу до зменшення шахрайських ризиків пропонується поєднання внутрішнього контролю, цифрових технологій та аналітики. Найбільш вразливі ділянки, які потребують підвищеної уваги, включають облік товарів, касові операції, розрахунки з постачальниками та нарахування зарплат.

Щоб мінімізувати такі порушення, доцільно використовувати комплексний набір цифрових рішень. Перш за все, важливо інтегрувати POS-системи з відеоспостереженням, що дозволяє синхронізувати касові операції з фактичною активністю співробітників. Крім того, використання алгоритмів машинного навчання дозволяє автоматично відстежувати повторні повернення від одного касира та виявляти відхилення виручки від середніх показників, що дає змогу оперативно реагувати на підозрілі випадки. Впровадження обмежень на повернення без схвалення керівництва та регулярне звірення виручки значно знижують ймовірність шахрайської діяльності, яка вже продемонструвала

зниження недоотримання виручки на 85-90 відсотків протягом трьох місяців після вжиття заходів.

Не менш важливим є моніторинг руху та списання товарно-матеріальних цінностей на складах та в магазинах. Досвід показав, що деякі співробітники використовували схему «подвійного списання», коли один і той самий товар реєструвався як продажі в магазині та одночасно списувався зі складу. Це дозволяло завищувати витрати та приховувати товарно-матеріальні цінності, створюючи ризик фінансових втрат та порушень в бухгалтерському обліку. Для запобігання таким схемам необхідно впроваджувати RFID-ідентифікацію та QR-кодування товарів, що дозволяє відстежувати фактичний рух кожного товару. Крім того, незалежна група рекомендує щотижневі аудити списань, автоматичне звірення залишків у системі ERP зі звітами про продажі та обмеження прав доступу до функцій списання. Після впровадження цих заходів необґрунтовані списання зменшуються на 90-95 відсотків, що значно підвищує прозорість та точність обліку запасів. Автоматична синхронізація POS-терміналів з ERP, комбінована з багаторівневим контролем звітів касирів, значно знижує ризики привласнення готівки.

Фінансове шахрайство, пов'язане з підробленими рахунками-фактурами постачальників, завищенням цін або отриманням доходу є ще одним критичним напрямком шахрайства. Практика ТОВ «АТБ-Маркет» показала, деякі співробітники фінансового відділу навмисно змінювали дані у рахунках-фактурах, що дозволяло їм розпоряджатися частиною коштів. Для мінімізації цих ризиків доцільно використовувати автоматичну перевірку рахунків-фактур у ERP-системі та подвійне підтвердження даних постачальниками. Додаткова аналітика історичних цін та обсягів продажу з використанням алгоритмів машинного навчання дозволяє швидко виявляти аномалії та деякі шахрайські схеми. Регулярні аудити фінансового відділу забезпечують контроль правильності обліку та підтвердження достовірності даних, що практично виключає підроблені рахунки-фактури та зводить фінансові втрати компанії до мінімуму.

Одним із ключових елементів мінімізації ризиків шахрайства є впровадження роботизації та автоматизації рутинних процесів. Використання технологій Robotic Process Automation дозволяє автоматично обробляти рахунки-фактури, контролювати рух товарів, звіряти залишки з продажу та надсилати повідомлення про оцінку операцій. Це знижує вплив людського фактора, робить необхідним забезпечення прозорості бухгалтерського обліку та скорочує термін проведення аудиту. Використання цифрових інструментів дозволяє створити систему раннього виявлення шахрайських дій та забезпечує можливість оперативного реагування на будь-які відхилення від штатних бізнес-процесів.

Не менш важливим фактором є підвищення кваліфікації персоналу та формування корпоративної культури сумлінності. Регулярне навчання, навчальні модулі та семінари дозволяють співробітникам усвідомити важливість дотримання процедур внутрішнього контролю та мінімізації ризиків шахрайства. Кодекси етики, корпоративні стандарти та правила поведінки становлять основу розвитку культури сумлінності, що у довгостроковій перспективі знижує ризики шахрайства та підвищує ефективність роботи всього підприємства.

Інтеграція цифрових систем контролю, включаючи ERP, POS, RPA, штучний інтелект та відеоспостереження, дозволяє відстежувати всі транзакції в режимі реального часу та зрештою виявляти шахрайські схеми. Аналітичні звіти надають керівництву аудиторської групи докладну інформацію про операції на всіх рівнях, що дозволяє приймати своєчасні управлінські рішення та забезпечувати безпеку фінансових та товарних потоків.

Приклади шахрайських схем і способів запобігання

Схема шахрайства	Як запобігти
Фіктивне списання товару	Автоматичний контроль ERP, фізичні перевірки залишків, аналітика аномалій
Заниження касової виручки	Перехресний контроль, синхронізація POS з ERP, регулярний аудит кас

Фіктивні працівники	Електронний облік робочого часу, перевірка табелів, синхронізація з зарплатними нарахуваннями
Фіктивні рахунки постачальників	Перевірка контрагентів, порівняння рахунків з нормативами, аналітика цін

3.4. Ефективність запропонованих заходів

Впровадження комплексних заходів забезпечує багаторівневий захист активів і знижує ризики шахрайства. Застосування ERP та аналітичних алгоритмів дозволяє скоротити час на перевірку операцій, зменшити вплив людського фактора і оперативно локалізувати підозрілі дії.

Прозорість бухгалтерського обліку значно підвищується завдяки інтеграції систем ERP, POS, RPA, штучного інтелекту та відеоспостереження. Це дозволяє контролювати всі транзакції та рух товарів у режимі реального часу, забезпечує достовірність облікових даних та значно зменшує можливості для шахрайства, оскільки будь-які відхилення від нормальних показників швидко виявляються та підлягають розслідуванню.

Зменшення людського фактору забезпечується автоматизацією рутинних процесів, роботизацією рахунків-фактур, контролем руху товарів та автоматичним формуванням сигналів про підозрілі операції. Це дозволяє не тільки підвищити точність обліку, але й скоротити час, необхідний для проведення аудиту, що позитивно впливає на ефективність роботи відділу внутрішнього контролю.

Ефективність аудиту підвищується завдяки комплексній оцінці дій та використанню цифрових аналітичних панелей, що дозволяють оцінювати ризики на всіх рівнях компанії. Використання алгоритмів прогнозування ризиків та систем раннього попередження шахрайської діяльності дозволяє виявляти системні проблеми на ранніх стадіях та запобігати їх негативному впливу на фінансові показники.

Формування корпоративної культури доброчесності та навчання персоналу дозволяє підвищити обізнаність співробітників щодо дотримання правил та процедур внутрішнього контролю. Регулярні тренінги, навчальні модулі та інтерактивні семінари забезпечують підвищення рівня професійної відповідальності та обізнаності співробітників, що в довгостроковій перспективі сприяє зниженню ризиків шахрайства та підвищенню ефективності всього підприємства.

Впровадження заходів дозволяє комплексно підійти до управління ризиками та забезпечує стабільний розвиток компанії. Зменшення фінансових збитків, підвищення прозорості бухгалтерського обліку, мінімізація впливу людського фактору, ефективний аудит та формування корпоративної культури доброчесності створюють умови для безпечного та стабільного функціонування ТОВ «АТБ-Маркет» у довгостроковій перспективі, а також сприяють зміцненню фінансової безпеки та довіри з боку клієнтів, партнерів та регуляторних органів.

Очікуване зниження ризику шахрайства на першому етапі впровадження оцінюється на 30-50%, а на середньостроковий період - до 70-80%, особливо у сфері касових операцій та обліку товарів. Розподіл повноважень і багаторівневий контроль створює додатковий бар’єр для зловживань, а регулярний аудит і аналіз даних підвищують прозорість діяльності підприємства.

Комплексний підхід, що поєднує внутрішній контроль, цифрові технології та аналітику, дозволяє не лише зменшити шахрайські ризики, але й підвищити фінансову безпеку ТОВ «АТБ-Маркет», зміцнити довіру партнерів і забезпечити стабільну роботу компанії на національному ринку.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретичних, методичних і практичних аспектів проблеми виявлення та запобігання бухгалтерським шахрайствам у цифровому середовищі досягнуто мети кваліфікаційної роботи та вирішено всі поставлені завдання.

Обґрунтовано економічну сутність, причини та види бухгалтерських шахрайств. Доведено, що бухгалтерське шахрайство є умисним викривленням фінансової інформації з метою отримання матеріальної вигоди або приховування недоліків у діяльності підприємства. Основними чинниками його виникнення виступають недосконаліть системи внутрішнього контролю, слабка корпоративна культура, неетична поведінка персоналу, тиск керівництва на бухгалтерію та відсутність належного розподілу обов'язків. У цифрових умовах форми шахрайства набувають нових проявів, однак зберігають спільну мету — отримання неправомірних вигод шляхом маніпулювання обліковими даними.

Узагальнено теоретико-методичні підходи до систематизації методів боротьби з бухгалтерським шахрайством. Здійснено класифікацію методів за чотирма основними групами: організаційно-процедурними, аналітичними й аудиторськими, інформаційно-технологічними та правовими. Встановлено, що ефективність протидії шахрайству забезпечується інтеграцією цих підходів у єдину систему контролю. Особливе значення мають цифрові технології, які розширюють можливості аналітичного контролю, підвищують прозорість і достовірність бухгалтерських даних.

Оцінено вплив цифровізації на систему обліку та аудиту. Цифрова трансформація змінює філософію контролю: від вибіркових перевірок підприємства переходять до безперервного моніторингу всіх господарських операцій. ERP-системи, аналітичні панелі, Big Data, технології штучного інтелекту та роботизованої автоматизації процесів забезпечують постійне спостереження за фінансовими потоками, що істотно знижує ризики шахрайства.

Разом з тим цифровізація вимагає посилення кібербезпеки та формування культури відповідального ставлення до даних серед персоналу.

Практичний аналіз системи бухгалтерського обліку ТОВ «АТБ-Маркет» підтвердив високий рівень автоматизації облікових процесів і запровадження сучасних інструментів фінансового контролю. Компанія використовує ERP-систему BAS ERP, модулі SafeTrade і ATB HR Cloud, що забезпечують інтеграцію фінансових, касових і кадрових операцій у єдиному цифровому середовищі. Разом з тим виявлено низку потенційних уразливих ділянок: обмежене охоплення людського фактора аудитом, ризик змови між працівниками, залежність від технічних систем і недостатню інтеграцію аналітичних модулів у процеси управління ризиками.

На основі виявлених проблем розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення системи внутрішнього контролю ТОВ «АТБ-Маркет». Запропоновано створити окремий підрозділ внутрішнього контролю з аналітичним, аудиторським і технологічним секторами, розробити карту ризиків шахрайства, запровадити двофакторне схвалення великих транзакцій, обмеження прав доступу до облікових систем і незалежні внутрішні аудити. Для контролю товарних і грошових потоків рекомендовано використовувати інтегровані цифрові інструменти: ERP, POS, RPA, Big Data та системи штучного інтелекту.

Запропоновані заходи довели свою ефективність у межах моделювання: вони дозволяють знизити ризики шахрайства у сфері касових операцій, обліку товарів і розрахунків із постачальниками на 70–80% у середньостроковій перспективі. Автоматизація процесів і роботизація рутинних операцій мінімізують вплив людського фактора, підвищують достовірність облікової інформації та скорочують час на проведення аудиту. Інтеграція відеоспостереження з POS-системами, перевірка контрагентів через відкриті бази даних і впровадження алгоритмів виявлення аномалій забезпечують оперативне реагування на підозрілі операції.

Особливу увагу приділено формуванню корпоративної культури доброчесності та підвищенню кваліфікації персоналу. Запровадження кодексів етики, регулярне навчання та підвищення цифрової грамотності сприяють зміцненню антикорупційної політики підприємства та формуванню атмосфери відповідальності за достовірність фінансової звітності.

Загалом результати дослідження підтверджують, що поєднання організаційних, процедурних і цифрових методів контролю створює багаторівневу систему захисту підприємства від внутрішніх і зовнішніх шахрайських дій. Впровадження комплексного підходу до управління ризиками дозволяє не лише підвищити фінансову безпеку, а й зміцнити репутацію компанії, забезпечити її сталий розвиток і конкурентоспроможність у цифровій економіці України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балла І. В., Борковська В. В., Мурашко О. В. Основи обліку та аудиту: міжнародні стандарти. *Efektyvna ekonomika*. 2023. № 5. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.5.39 (дата звернення: 02.12.2025).
2. Зюман С., Яковлєва Т. Аудит як система надійного функціонування системи внутрішнього контролю. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки*. 2022. Т. 85, № 2-3. С. 105–122. URL: https://doi.org/10.32453/3.v85i2-3.861 (дата звернення: 02.12.2025).
3. Кравченко В. Діагностика фінансової стійкості тов «атб-маркет». *Modern engineering and innovative technologies*. 2019. № 21-02. С. 96–100. URL: https://doi.org/10.30890/2567-5273.2022-21-02-052 (дата звернення: 02.12.2025).
4. Меліхова Т. О., Білоконь М. Ю. Удосконалення документування обліку та контролю капітальних та поточних ремонтів основних засобів для поліпшення фінансового обліку та аудиту. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2023. № 21. С. 38–43. URL: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.21.38 (дата звернення: 02.12.2025).
5. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, МСФЗ для МСП, включаючи МСБО та тлумачення КТМФЗ, ПКТ) : Список Ради з Міжнар. стандартів бух. обліку від 01.01.2012 : станом на 12 берез. 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text (дата звернення: 02.12.2025).
6. Новик І. В. Організація системи внутрішнього контролю на підприємстві. *Наукові записки Української академії друкарства*. 2017. Вип. 2 (55). С. 188–196.
7. Онищенко О. В., Бордюг Є. С. Взаємодія штучного інтелекту з бухгалтерським обліком. *Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні питання управління*

трансформаційними процесами в сучасному суспільстві: проблеми та перспективи», 23–24 ЖОВТНЯ 2024 РОКУ. 2024. С. 131–133. URL: https://doi.org/10.32782/2079-5009.feu24.3.8 (дата звернення: 02.12.2025).

8. Павелко О. В., Лось З. В., Дорошенко О. О. Цифровізація обліку електронних трансакцій: теоретико-практичні аспекти. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 5 (14). С. 220–226. URL: https://doi.org/10.32782/dees.14-36 (дата звернення: 02.12.2025).
9. Решетняк Я., Валаш О. Динаміка суспільного інтересу у сфері протидії фінансовим шахрайствам у контексті забезпечення фінансової безпеки. *Scientific bulletin of polissia*. 2024. № 1(28). С. 420–433. URL: https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-1(28)-420-433 (дата звернення: 02.12.2025).
10. Рудик Я., Головчак Г., Балла І. Роль аудитора у запобіганні фінансовим шахрайствам та конфліктам інтересів. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-67 (дата звернення: 02.12.2025).
11. Талах Т., Голячук Н. Цифровізація обліку для забезпечення ефективного розвитку бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2025. № 71. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-12 (дата звернення: 02.12.2025).
12. Тарнавська Д., Бугас Н. Розвиток вітчизняного бізнесу в умовах воєнного стану (на прикладі організації тов «атб-маркет»). *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-95 (дата звернення: 02.12.2025).
13. Цифровізація аудиту та внутрішнього контролю за ухваленням і реалізацією управлінських рішень / І. Б. Садовська та ін. *Електронний журнал "Ефективна економіка"*. 2025. № 10. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.10.15 (дата звернення: 02.12.2025).

14. Шевців Л. Цифровізація – вектор трансформації бухгалтерського обліку. *Фінансово-економічна система національної економіки: стан та перспективи розвитку*. 2024. URL: https://doi.org/10.36059/978-966-397-392-0-20 (дата звернення: 02.12.2025).
15. Шерстюк О. Л., Волошина О. В. Ідентифікаційні ознаки ризику неефективності системи внутрішнього контролю. *Таврійський науковий вісник. серія: економіка*. 2023. № 18. С. 245–255. URL: https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.18.28 (дата звернення: 02.12.2025).
16. Шипунова О. В. Основні методологічні принципи автоматизації обліку, контролю та аудиту : thesis. 2013. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/58994 (дата звернення: 02.12.2025).
17. Щодо порядку ведення бухгалтерського обліку : Лист М-ва юстиції України від 01.03.2013 № А-2077/8.2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2077323-13#Text (дата звернення: 02.12.2025).
18. Щодо ризиків відмивання грошей та запобіжних заходів, які необхідно застосовувати з метою мінімізації таких ризиків : Лист Нац. банку України від 10.01.2006 № 48-012/29-192. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-192500-06#Text (дата звернення: 02.12.2025).
19. Mazurenok O. Accounting management as a cognitive component of the accounting system. *State and regions. series: economics and business*. 2020. No. 1 (112). URL: https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-1-30 (date of access: 02.12.2025).
20. Synytsia Y., Poplevina O. Удосконалення обліку та аудиту розрахунків із підзвітними особами для підвищення ефективності подальшого контролю і ревізії. *Journal of innovations and sustainability*. 2023. Т. 7, № 3. С. 06. URL: https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.06 (дата звернення: 02.12.2025).